

STAREJŠI GRECIZMI V SLOVENŠČINI (I)

Pokojni profesor Škerlj, ustanovitelj in prvi urednik revije LINGUISTICA, žal ni mogel ustreči zagrebškemu kolegu profesorju Deanoviću, ki je - glej LINGUISTICA XI 58 - izrazil željo, da bi mu za njegov zasnovani balkanski lingvistični atlas prispeval morebitne grecizme (in turcizme) v slovenščini; na podlagi le-teh bi namreč mogli presoditi, ali bi bilo umestno vključiti tudi slovenščino v predvideni atlas. Težka bolezen in prezgodnja smrt pa je tudi profesorju Grošlju preprečila izpolnitev te naloge, ki bi jo kot odličen grecist in latinist gotovo nadvse vestno in kar najbolj uspešno opravil.

Grecizmov¹ je v slovenščini iz razumljivih razlogov seveda manj kot v hrvaščini, zlasti pa še manj kot v srbsčini, za katero Popović navaja okoli 350 grških osnov, seveda z obilno mero liturgičnega besedišča pravoslavne Cerkve.² Isto velja za makedonščino.

---

¹ Profesor Deanović seveda misli na starejše izposojenke iz grščine, ki so prešle v obči slovenski govor, ne pa na novejšje, internacionalne kulturne ali učene grecizme z raznih področij (kot npr. absint, askeza, ciklus, cinik, elektrika, fotografija itd., itd.; le-teh je seveda tudi v slovenščini lepo število, glej Fr. Verbinc, Slovar tujk, Ljubljana 1968); v tem smislu že Deanović omenja naše starejše grecizme koliba, korabelj, livada, šola, špilja, temelj; divan, ki ga tudi navaja, bi uvrstili med turcizme.

² I. Popović, Novogrčke i srednjegrčke pozajmice u savremenom jeziku (Zbornik radova SAN XXXVI), Beograd 1953; M. Vasmer, Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen, Abh.Pr. Akad., Jg. 1944, Nr. 3, Berlin 1944, beleži 674 besed grškega izvora za srbohrvaščino, od teh 258 s področja cerkvene terminologije.

Za številne grecizme v hrvaščini - zlasti v Dalmaciji - pa Skok in Vinja³ upravičeno opozarjata, da so prišli med Hrvate preko starodalmatskega romanskega jezika, izumrlega šele konec 19. stoletja na otoku Krku, a tudi iz južne Italije (stara MAGNA GRAECIA) in seveda iz italijanščine, zlasti iz beneškega dialekta; Benetke so namreč že zgodaj razvile živahne trgovske stike z bizantinskim cesarstvom, a po padcu Bizanca pod turško oblast leta 1453 se je zateklo v Benetke precejšnje število Grkov - njihova tamkajšnja kolonija je štela nad 30.000 duš -, ki so nedvomno le še povečali število grecizmov v beneščini.⁴

Slovenci smo grecizme sprejemali preko več medijev: srbohrvaščine (kot npr. koliba, livada, temelj itd.), italijanščine, zlasti beneščine, in furlanščine (kot npr. ara, janež, jer, jetika, magari, pladenj, podgana, zélena) in nemščine (kot npr. almožna, cikorija, citre, opat, škof, šola, žamet).⁵

---

³ P. Skok, Sur l'élément grec de l'ancien dalmate, Revue de Linguistique Romane, XIX (1955), pp. 227-230; V. Vinja, Le Grec et le Dalmate, Zeitschrift für Balkanologie, Jg. V, Heft 2, pp. 203-223, Wiesbaden 1967.

⁴ Glej M. Cortelazzo, L'influsso linguistico greco a Venezia, Bologna 1970.

⁵ Vsaj te stare izposojenke bi morda upravičeno smele dobiti mesto v še izhajajočem Etimološkem slovarju slovenskega jezika; I. zvezek tega pomembnega dela sicer navaja grecizme kot angurija, bombaž, cikorija, endivija idr., ne pa grecizmov kot angel, apostol, ara, arnika, ahat, cimet, citre, evangelij, fazan, feniks idr.

Prvi izčrpen vir zabeleženih starejših grecizmov - seveda pa tudi novejših - nudi Pleteršnik,⁶ a nekatere med njimi srečamo tudi že pri Megiserju,⁷ seveda pa jih zajema (ozir. bo zajel) tudi naš najnovejši, še izhajajoči SSKJ.⁸

Ustrezno želji prof. Deanovića nas bodo tu zanimale predvsem starejše izposojenke iz grščine, ki so se več ali manj vključile v slovenščino ter bi nekatere, zlasti najstarejše med njimi - navedli jih bomo še posebej na koncu našega seznama - prišle v poštev za sprejem v zgoraj omenjeni lingvistični atlas; zaradi obsežnega gradiva pa ne moremo dodajati in obravnavati tudi izvedenk iz navedenih grecizmov.

1. ahát m; "poldrag kamen različnih barv", SSKJ I 16; ahat m, Meg. 3; ahat m, Plet. I 2; starejša izposojenka iz nem. Achat m > lat. achates > gr. achates (po reki Achates v južni Siciliji, v kateri so baje najprej našli ahat);
2. akácija ž; "trnato drevo ali grm", SSKJ I 17; akacija ž, Plet. I 3; ta oblika kaže na izposoditev iz nem. Akazie ž, medtem ko oblike gacja, gac, rkacija bolj verjetno bazirajo na beneško-tržaških oblikah acazia, gagia; iz gr. akakía (k ake "konica, ost"), ki pa je verjetno - kot rastlina sama - egipčanskega porekla;

---

6 M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I-II, Ljubljana 1894-1895.

7 H. Megiser - J. Stabej, Slovensko-latinski-nemški slovar, SAZU, Ljubljana 1977, po katerem tu navajamo grecizme in ki je prirejen iz Megiserjevega slovarja Thesaurus polyglotus, izdanega leta 1603 v Frankfurtu ob Maini.

8 Slovar slovenskega knjižnega jezika, SAZU, I-III, Ljubljana 1970-1979.

3. akademija ž; "najvišja znanstvena in umetniška ustanova, šola višje ali najvišje stopnje, slavnostna prireditelj s kulturnim sporedom", SSKJ I 13; akademija "višje učilišče ali učenjaško društvo", Plet. I 3; iz nem. Akademie ž > lat. academia > gr. akademeia (po parku, posvečenem spominu heroja Akadema, kjer je učil Platon);
4. alabáster m; "mehka prosojna kamnina za izdelovanje okrasnih predmetov", SSKJ I 25; alabaster, Plet. I 3; iz nem. Alabaster m > lat. alabastrum > gr. alabastros, -on, po imenu mesta Alabastron v Gornjem Egiptu; beseda je orientalskega porekla. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I - IV, Zagreb 1950, jo (v I 23) beleži za 16. stol.: alabastar ter jo izvaja iz staroit. alabastro;
5. alkimija ž; "(v srednjem veku) veda, ki je poskušala spreminiti nežlahtne kovine v zlato in srebro", SSKJ I 29; alkemija, alkimija, alhimija, Plet. I 3; iz nem. Alchimie ž - franc. alquemia že v 13. stol. - < srlat. alchemia > arabsko alkimija "kemija" > bizant. gr. chimeia "mešanje";
6. almanáh m; "publikacija s prispevki več avtorjev", SSKJ I 30; almanah "poučen, zabaven letnik", Plet. I 3; iz nem. Almanach m > lat. almanachus (zabeleženo leta 1276), ki najbrž prihaja iz gr. al(e)menichiaka "lunine faze", s pomenom "egipčanski koledarji" pri Evzebiju (3. stol.);
7. álmožna ž; "(zastarelo) miloščina", SSKJ I 30; almožen, -žna m, Meg 3; álmožna "miloščina", Plet. I 4; stara izposojenka iz stvn. almuosan, srvn. almousen (nvn. Almosen s) > kršč. lat. eleemosyna > gr. eleemosyne "miloščina"; Skok, o.c., I 489, beleži za hrvaščino ljudsko obliko almužno (15. - 16. stol.) < sev.-ital. (Oglej) > alemosina in učeno obliko elemozina (18. stol.); oblike z začetnim a- so nastale ali pod vplivom lat. glagola alere (rediti, hraniti) ali po disimilaciji e - e > a - e, prim. tudi starofranc. almosne (mod. aumône), provensal. almosna, angl. alms; glej Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, I 4;

8. ambrózija ž; "(v grški mitologiji) hrana, ki daje bogovom mladost in nesmrtnost, fig slastna hrana", SSKJ I 34; ambrozija ž, Plet. I 4; učena izposojenka najverjetneje iz nem. Ambrosia ž (tudi it. ambrosia, 14. stol.) < lat. ambrosia < gr. ambrosios, od ambrotos "nesmrten"; iz gr. ambrosios prihaja po Skoku, o.c., I 34, hrv. Ambros, Ambroz (14. stol.), Ambrož (16. stol.) - slov. Ambrož, Ambrožič - ter tudi kajkavski priimek Brôz (15. stol.), Brozić, Brozović itd.;
9. ametist m; "poldrag kamen vijoličaste barve", SSKJ I 36; amethyst, Meg. 4; ametist m, Plet. I 4; iz nem. Amethyst m - franc. améthyste v 12. stol. - < lat. amethystus < gr. amethystos (privativni prefiks a "ne" + methyein "opijati se, biti pijan"); kamen je veljal za talisman proti pijanosti; verjetno sorodno s slov. medica, nem. Met;
10. amnestija ž; "delna ali popolna oprostitev kazni, ki jo da najvišja oblast skupinam obsojencev", SSKJ I 37; amnestija "splošno pomiloščenje", Plet. I 4; učena izposojenka iz nem. Amnestie ž (17. stol.) (franc. amnistie, 16. stol.) < gr. amnesteia "odpuščanje, oproščanje" (privativni prefiks a "ne" + mnestis "spomin(janje)", osnova memnēsthai "spominjati se"); sorodno z besedo amezija "izguba spomina";
11. amóniak m; "brezbarven, ostro dišeč plin, ki se lahko utekočini", SSKJ I 37; amonijak, Plet. I 4; iz nem. Ammoniak s < lat. ammoniacum (sal "sol") < gr. ammoniakon, po soli, ki so jo kopali - nekateri mislijo na rastlino, rastočo - v bližini Jupitru posvečenega templja Ammon v oazi Siwa (antični Ammonium) v Libiji; samostalnik ženskega spola franc. ammoniaque (amoniak, plin) je ustvaril Morveau leta 1787;
12. anekdóta ž; "kratka, duhovita zgodbica o znamenitem človeku", SSKJ I 42; anekdota ž, Plet. I 4; izposojeno iz nem. Anekdote ž < gr. anekdotos "neobjavljen, neizdan" (privativni prefiks an "ne" + ektodon "objaviti, izdati"); besedo je za naslov svojega dela uporabil Prokopij (6. stoletje);

13. ängel m; "(rel.) dobro duhovno bitje, ki biva zunaj vidne narave", SSKJ I 43; angel, Meg. 4; angel, Plet. I 4; v Reziži anjul < furl. agnul; stara izposojenka, kršč. latinski termin angelus < gr. aggelos "sel", specializirano v "božji sel"; beseda je orientalskega izvora, prim. sanskr. āngirah "božje bitje";
14. angēlika ž; "do dva metra visoka gozdna ali vrtna rastlina", SSKJ I 43; angelika, Meg. 4; angelika, Plet. I 5; izposojeno iz nem. Angelika ž (Brustwurz, Heiligenwurz) < lat. angelica, izpeljano iz angelus < gr. aggelos (glej angel!) zaradi dobrih lastnosti te rastline proti strupom;
15. angūrija ž; "(nar. zahodno) lubenica", SSKJ I 44; angurija ž, die Wassermelone (cucurbita citrullus), Plet. I 5; iz beneščine anguria "vodna melona" (14. stol.) < biz. gr. aggouria, plural k aggourion "kumara"; glej Bezljaj, o.c., I 4, ter REW³ (=Meyer-Lübke, Romanisches Etymologisches Wörterbuch, 3. izd., 1935) 966;
16. ānkora ž; "sidro"; besedo beleži le Megiser 4; iz lat., ital. āncora < gr. akkura, etruščanskega porekla; Skok besedo beleži za hrv. v 16. - 18. stoletju;
17. antikrist m; "kdor se bori proti Kristusu, veri; brezverec, brezbožnik", SSKJ I 49; antikrist, Plet. I 5; učena beseda - Skok, o.c., I 46, jo ugotavlja za srbohrv. za 16. stoletje -, ki je k nam prišla iz nem. Antichrist m < kršč. lat. anti-christus < gr. anti "proti" + Christus "maziljenec" (h gr. chriein "maziliti"), prevod hebrejskega māšchiākh (prim. Mesija) "od Gospoda maziljen";
18. antilōpa ž; "hitra stepska žival z velikimi rogovi, ki živi zlasti v Afriki", SSKJ I 49; iz nem. Antilope ž < franc. antilope (18. stol.) (< angl. antelope) < srlat. antalopus "bajeslovna žival" < srgr. antholops "cvetno oko" (anthos "cvet" + op "oko"), zaradi lepih oči te živali;

19. apóstol m; "vsak od dvanajstih Kristusovih učencev", SSKJ I 57; apostel, Meg. 4; apostol, Plet. I 6; stara izposojenka iz cerkv. lat. apostolus < gr. apostolos "(od)poslanec", specializirano v "božji poslanec" (gr. apo "od" + stellein "poslati"); Skok, o.c., I 48, jo po Vuku v srbr. ugotavlja za 13. stol.: aposto, -ola;
20. apotéka ž; "lekarna", SSKJ I 57; apateka, Meg. 4; apoteka, Plet. I 6; stara učena izposojenka iz nem. Apotheke ž > vulg. lat. apotheca < gr. apothēke (apo "od, proč" + tithenai "položiti, shraniti"); gl. tudi botega;
21. ara ž; "znesek, ki se plača naprej kot dokaz, da je pogodba sklenjena", SSKJ I 58; ara, Plet. I 6; izposojeno morda bolj verjetno iz it. arra kot pa iz bav-avstr. arr ž, kar navaja Pleteršnik; oboje iz lat. arrha, skrčena oblika za gr. arrhabo, -onis semitskega porekla; beseda je znana tudi v prov., špan., port., katal. in francoščini (arrhes, v 12. stol. erres); REW³ 665 arra "Angeld" nadav;
22. árnika ž; "zdravilna gorska rastlina z rumenimi cveti, ostrega vonja", SSKJ I 65; arnika (arnica montana), Plet. I 6; iz nem. Arnika ž, verjetno iz franc. arnica (montana) < gr. arnos "jagnje", torej "ovčja zel", kot misli Wahrig, Deutsches Wörterbuch (1968), kol. 439, ali pa iz verjetno spremenjene latinske oblike ptarmica "zelišče, ki povzroči kihanje" < gr. ptarein "kihniti", kot domneva Dauzat, Dictionnaire étymologique de la langue française (1938), p. 48;
23. aróma ž; "prijeten, plemenit vonj", SSKJ I 65; aroma "prijetna dišava", Plet. I 6; iz nem. Aroma s - franc. arome v 12. stol. - < lat. aroma, -atis, aromatum < gr. aroma "dišava"; Skok, o.c., I 63, beleži aromato za 14. stol.;
24. arzénik m; "zelo strupen bel prah brez okusa, mišnica", SSKJ I 67; arsenik, arzenik, Plet. I 6; iz nem. Arsenik s - franc. arsenic v 13. stol. - < lat. arsenicum < gr. arsenikon "moški"; Wahrig, o.c., kol. 2630, dopušča tudi možnost arabskega porekla: arab. sernik "rumena, strupena mineralna barva" (zmes arzenovega trioksida in arzenovega sulfida);

25. asfált m; "zmes bitumena in peska za asfaltiranje", SSKJ I 67; asfalt "zemeljska smola", Plet. I 7; iz nem. Asphalt m - franc. asphalte v 12. stol. - < srlat. asphaltus (7. stol.) "bitumen" < gr. asphaltos "zemeljska smola";
26. atlét m; "športnik, ki goji atletiko", SSKJ I 73; atlet "borec", Plet. I 7; iz nem. Atlet m - franc. athlète v 14. stol. - < lat. athleta < gr. athletes, osnova athlon "boj, borba, tekmovanje";
27. atmosfêra ž; "zračna plast, ki obdaja Zemljo; enota za merjenje tlaka; duhovno ozračje, vzdušje", SSKJ I 74; atmosfera, Plet. I 7; iz nem. Atmosphäre ž - franc. atmosphère v 17. stol. - gr. atmos "para, hlap" + sphaira "krogla";
28. atóm m; "najmanjši, kemično nedeljivi delec snovi", SSKJ I 74; atom "nedeljivi, enoviti delek", Plet. I 7; iz nem. Atom s - franc. atome v 14. stol. < lat. atomus < gr. atomos "nedeljiv (a "ne" + temnein "rezati");
29. avtomát m; "tehnična naprava, stroj, ki opravlja delo brez človekovega sodelovanja", SSKJ I 82; avtomat "priprava, ki se sama giblje", Plet. I 7; iz nem. Automat m - franc. automate zabeležen leta 1534 - < gr. automatos "delujoč sam od sebe", osnova autis "sam, sam od sebe";
30. avtonomíja ž; "samouprava", SSKJ I 83; avtonomija, Plet. I 7; iz nem. Autonomie ž - franc. autonomie v 18. stol. - < gr. autos "sam" + nomos "zakon", "vladanje z lastnimi zakoni";
31. azíl m; "zaščita, zatočišče, ki ga da tuja država političnemu emigrantu", SSKJ I 86; iz nem. Asyl s - franc. asile v 14. stol. - < lat. asylum < gr. asylon "neoskrunljiv, nedotakljiv kraj" (privativni prefiks a "ne" + sylan "(o)pleniti, (o)ropati";
32. bálzam m; "smola balzamocev, zdravilo iz te smole", SSKJ I 96; balsam, (Dalmatin) balžam, Meg 6; balzam "gost, močno dišeč sok", Plet. I 11; starejša izposojenka iz nem. Balsam m ali lat. balsamum < gr. balsamon; Skok, o.c., I 102, navaja za srbh. balsam (16. stol.), basan (15. stol.) kot izposojenko iz it. balsamo;

33. barométer m; "priprava za merjenje zračnega pritiska", SSKJ I 102; barometer, Plet. I 13; iz nem. Barometer s - franc. baromètre leta 1680 - < gr. baros "teža" + metron "mera";
34. bazilisk m; "v orientalski mitologiji kači podobno bitje, ki ubija s pogledom", SSKJ I 109; bazilisk, Plet. I 14; iz srvn. basiliske - franc. basilic v 12. stol. - < lat. basiliscus < gr. basiliskos "kraljiček", h gr. basileus "kralj"; tako imenovan zaradi bele, kroni podobne lise na glavi; Skok, o.c., I 116, besedo beleži za srbhr. v 16. stol.;
35. bažiljka, bazilika ž; "prijetno dišeča vrtna ali lončna rastlina", SSKJ I 109; bazilika ž, das Basilienkraut (ocymum basilicum), Plet. I 14, bosiljek m, Plet. I 46, požilka ž, Plet. II 206; verjetno vse izposojeno iz it. basilico < srlat. basilicum - Skok, o.c., I 116, omenja istrorom. bažgol ben. basilico, basego - < gr. basilikón (pridevnik k basileus "kralj", torej "kraljevski"); Pleteršnikovo obliko požilka - SSKJ je ne navaja - pa manj verjetno Striedter-Temps (Deutsche Lehnwörter im Slovenischen, Berlin 1963, p. 200) izvaja iz srvn. - bav. posilje, srvn. basilie "eine Pflanze" < lat. basilia (M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch, Leipzig 1872, I 133); beseda bi bila sprejeta v slovenščino že v 13. stoletju;

Bezljaj, o.c., I 4, smatra besedo bažiljka za evropsko kulturno ime za les z barvilom in po njem bi Brazilija bila dobila svoje ime; le-to pa bolj verjetno prihaja iz šp., port. brasil < starofranc. bresil (12. stol.) "pražiljka" = "listnato drevo, ki obilno raste v Braziliji in daje dragocen les; rdeče barvilo iz lesa tega drevesa; bražiljka: deblo pražiljke" beleži SSKJ III 976; drevo, kakor tudi (kot žerjavica) rdeče barvilo (nem. Brasilin) iz njegovega lesa (nem. Brasilholz) ter ime Brazilija bi torej imeli svoj izvor v franc. bresil < franc. braise (12. stol.) < germ. brasa "žareče oglje, žerjavica";

36. bíblija ž; "sveto pismo", SSKJ I 128; Biblia, Meg. 7; bi-blija, die Bibel, Plet. I 25; iz cerkv. lat. biblia < gr. biblia, plural k biblion "knjiga", torej "svete knjige"; gr. biblia po feničanskem mestu Byblos (danes Džebel), od koder je prišel papirus (rastlina, iz katere so delali papir, najprej v Egiptu);
37. bibliotéka ž; "sistematično urejena zbirka knjig, knjižnica", SSKJ I 128; biblioteka, Plet. I 25; iz nem. Bibliothek ž - franc. bibliothèque leta 1493 - < lat. bibliotheca < gr. bibliothékē "kraj, prostor za knjige" (biblion "knjiga" + theke "shramba");
38. bínkošti ž mn; "(v krščanstvu) praznik, petdeseti dan po veliki noči", SSKJ I 133; fínkošti, Meg. 34; bínkošti, Plet. I 26; iz stvn. (zi) pfinkustin, srvn. pfingesten < kršč. lat. (Vulgata) pentecosta < gr. pentekoste (hemera) "petdeseti dan (po veliki noči); glej Bezljaj, o.c., I 21;
39. birokracija ž; "družbeni sloj uradništva, ki vodi javno upravo; formalistično, neživljenjsko poslovanje uradništva", SSKJ I 135; birokratija, birokracija "svojevoljno vladarstvo uradništva", Plet. I 27; iz nem. Bürokratie ž < franc. bureau-cratie (franc. bureau "pisalna miza", pomanjševalnica k franc. bure "grobo volneno blago, s katerim je prvotno bila pogrnjena (uradniška) miza" + gr. kratein "vladati"; besedo je ustvaril leta 1759 francoski ekonomist V. Gourney;
40. bombáž m; "semenska vlakna bombaževca, ki se uporabljajo kot tekstilna surovina", SSKJ I 172; bombaž, die Baumwolle, Plet. I 45; zgodaj izposojeno iz it. bombagia, ben. bambagia > lat. bambacium (12. stol.), banbasia (14. stol.) > biz. gr. bambaki(on), ki temelji na perzijski besedi pānbāk, pambuk; tudi za hrv. bumbazina, bumbažina navaja Skok, o.c., I 235, izvor v it.-ben. bombagina; glej Bezljaj, o.c., I 35;
41. botéga ž; "manjša trgovina, trgovinica" (nar. primorsko), SSKJ I 177; iz it. bottega < gr. apothékē; franc. boutique v 14. stoletju;

42. búrja ž; "močen sev.-vzh. veter", SSKJ I 226; buria, Nort Ost-wind, boreas, aquilo, Meg. 12; burja, der Nordwind, Plet I 72; Skok, o.c., I 238 (būra) smatra besedo za vse-slovansko iz praslovanske dobe s pomenom "vihar, zli veter", ki je v jadranskem področju dobila pomen severovzhodnik in sever, kar se krije z it. bora < gr. boreas; Slovenci smo morda vendarle verjetneje besedo dobili iz it. (ben.-trž.) bora < lat. boreas < gr. boréas "severni veter"; več glej Bezljaj, o.c., I 54;
43. cédra ž; "vedno zeleno, macesnu podobno drevo s trpežnim lesom", SSKJ I 234; ceder, cedrovu drevu, Cederbaum, Meg. 13; cedra, ceder, die Zeder, Plet. I 245; iz srvn. Zeder - franc. cédre v 12. stol. - < lat. cedrus < gr. kedros; prvi vir je hebr. katar; Skok, o.c., I 245, besedo - kot latinizem - beleži za 16. stol.;
44. cénter m; "središče, sredina itd.", SSKJ I 240; Pleteršnik besede ne navaja, ima pa izvedenke centrala, centralen, centralizacija; iz nem Zentrum s < lat. centrum < gr. kentron "bodica, fig. vbod šestila, središče kroga"; Skok besedo centar beleži za 18. stol.;
45. cérkev ž; "stavba, namenjena za krščansko bogoslužje", SSKJ I 245; u cirkuvah, Briž. spom. II 35/36; zerkou, cirkou, Meg. 15; cerkev, Plet. I 80; zelo stara izposojenka slovenske krščanske terminologije iz gr. kyri(a)ke, srgr. Kyrikon "božja hiša" (kyriakon "pripadajoč Gospodu", kyrios "Gospod"); mislijo predvsem na germansko, nemško posredovanje: gr. kirika > stvn. chirihhe, nvn. Kirche; Skok, o.c., I 275, pa ugotavlja, da se slovenski -er- v besedi cerkev ne more pojasniti iz nemščine, temveč iz grškega y > e, in Bezljaj, o.c., I 62, pravi, da bi začetni nerazložljivi c slovenske besede dal sklepati na učen polatinjeni izgovor grške besede (t.j. cir(i)ka); ti mnenji bi nam zbudili domnevo, da so morda tisti Slovenci, ki so se naselili v jugozahodnem delu današnjega slovenskega ozemlja, t.j. na območju tedanje vzhodnorimske, bizantinske države in bizantinske

(grške) Cerkve, oziroma točneje povedano, oglejskega patriarhata (od leta 537 do leta 789) že pri sprejemanju krščanstva (nekako z začetkom 7. stoletja) dobili besedo cerkev od tamošnjih že pokristjanjenih romanskih prebivalcev, ki so grško besedo kirike - prinesli pa so jo tja bizantinski (grški) misijonarji - izgovarjali z začetnim c (= ts), ne pa s k pred sledečim i; prim. slovenski toponim Logatec < lat. lok. Longaticci, (tudi pred e) Celje < Celeia. (Palatalizacija klas. lat. c (v izgovoru vedno k!) pred i in e je konec 6. stoletja že dosegla stopnjo c (= ts); seveda bi za zanesljivejšo presojo te naše domneve bile potrebne dodatne raziskave;

46. cigán m; "pripadnik iz Indije priseljenega ljudstva, navadno brez stalnega bivališča", SSKJ I 250; pri Trubarju beremo ziganery < nem. Zigeuner; cigan, der Zigeuner, Plet. I 182; srbhr. ciganin beleži Skok, o.c., I 261, kot priimek (Cigan Nicolaus) za leto 1378; srlat. cingarius; vse te oblike (kot tudi franc. cigain v 15. stol.) prihajajo iz srgr. tsíganos, atsígganos, morda po imenu bizantinske verske sekte athígganai; ti nomadi so iz Azije prišli najprej na Balkan, kjer so še danes najbolj številno zastopani, se v 15. stol. razkropili po Evropi, prim. še it. zingaro, port. cigano, a angl. gipsy in šp. gitano pomeni Egipčan; sami se Cigani imenujejo Romi;
47. cikórija ž; "rastlina z modrimi cveti, kavin nadomestek iz korenin te rastline", SSKJ I 252; cikorija, die Zichorie, Plet. I 83; iz bav.-avstr. Zikori (16. stol.) < srlat. cichorea < gr. kikhorion; glej Bezljaj, o.c., I 64; Striedter-Temps, o.c., 102;
48. címa ž; "zeleni del rastlin, ki imajo užitne gomolje", SSKJ I 253; cima, Plet. I 83; verjetno iz it. cima < lat. cyma, cima < gr. kyma; glej Bezljaj, o.c., I 64;
49. címbale ž mn.; "glasbilo iz dveh kovinskih skodelic, ki se držita v rokah in se udarjata druga ob drugo", SSKJ I 253;

- cimbale, die Zymbal, Plet. I 83; iz nem. Zymbal s, stvn. zymbala < lat. cymbalum < gr. kymbalon "ploščata skleda"; Skok, o.c., I 265, beleži cimbal m (Dubrovnik) za 16. stol.;
50. cimet m; "posušeno lubje cimetrovca, uporabljano kot dišava", SSKJ I 253; cimarint, nem. Zimmetrind (lat. cinnamum), Meg. 15; cimet m, sladka skorjica, Plet. I 63; iz nem. Zimt m < srvn. zimmet, zinmen(t), zinemin < stvn. sinamin < lat. cinnamum < gr. kinnamon (hebr. quinnamon < mal. kayumanis (kayu "les" + manis "sladek"));
51. cinóber m; "rudnina, živosrebrni sulfid, opekasto rdeče barve", SSKJ I 256; cinober, zinober, Meg. 15; cinober, Plet. I 84; iz nem. Zinnober m - franc. cinabre v 13. stol. - < srlat. cinnabrium < gr. kinnábari < perz. šngār "minij"; glej Bezljaj, o.c., I 65;
52. cintor m; "(v prekmurskem narečju) pokopališče", SSKJ I 256; iz madžar. cinterem "pokopališče" < lat. coemeterium (Tertulijan, 3. stol.) < gr. koimētērion "kraj za spanje"; srb-hrv. cimiter, -tar, -tor; glej Bezljaj, o.c., I 65;
53. ciprésa ž; "sredozemsko iglasto drevo stožčaste ali piramidaste oblike", SSKJ I 256; cipreshovu drevo, Meg. 15; cipres, ciprésa, Plet. I 84; iz nem. Zypresse ž - franc. cyprès v 12. stol. - < srlat. cypressus < lat. cupressus < gr. kyparissos; vzeto iz nekega maloazijskega jezika;
54. citre ž mn.; "glasbilo trapezaste oblike s strunami, na katere se brenka", SSKJ I 259; citre, die Zyther, Plet. I 85; iz nem. Zither ž < stvn. cithara, zitera - franc. cithare v 14. stol. - < lat. cithara < gr. kithara < perz. sihtar; iz gr. kithara je it chitarra, šp. guitarra > franc. guitare > nem. Gitarre > slov. kitara;
55. citrona ž; "limona", SSKJ I 259; citronovu drevo, Citronbaum, Meg. 15; citrona, die Zitrone, Plet. I 85; iz nem. Zitrone ž < it. citrone < gr. kedromelon, h kedros "cedra" (iz tega verjetno lat. citrus "citronovo drevo") + melon "jabolko"; Skok, o.c., I 269, navaja četrún, čêtrum, četron

- za 15. stol. ter oblike izvaja iz it. cedro < lat. citrus < gr. kedros + -one > un; za obliko citrona pravi, da je nastala po nemški obliki Zitrone ž;
56. cól m; "(zastarelo) mitnina, carina", SSKJ I 263; col, Zoll, Meg. 15; cól, die Zollgebúhr, der Zoll, Plet. I 86; stara izposojenka (toponim Col pri Ajdovščini!) iz srvn. zoll, nvn. Zoll m (mitnina); iz lat. teloneum, vulg. lat. toloneum, *tolum (4. stol.) < gr. telos "cilj, konec, končno plačilo", teloneion "mitnica"; tudi izvedenka colnar "mitničar" < nem. Zöllner < tolonarius se beleži v slov. in hrv. že v 16. stol.; REW³ 8622; Kluge⁷ 509; Bezljaj, o.c., I 67;
57. delfin m; "ribi podoben morski sesalec z velikim kljunastim gobcem"; delfin (=pliskavka), der Delphin, Plet. I 130; iz nem. Delphin m < lat. delphinus (8. stol.) < gr. delphis;
58. děska, deskâ ž; "ploščat kos lesa iz podolžno razžaganega debla; lesena plošča", SSKJ I 382; daska, disk, Meg. 22; deskâ, das Brett, Plet. I 133; že psl. *daska < germ. disc, stvn. tisc "miza, ploščata skleda" < lat. discus < gr. diskos "disk, plošča, ploščata skleda", k diskein "vreči, metati"; glej Bezljaj, o.c., I 98;
59. diadem m; "dragocen okrasni obroč ali trak okoli glave", SSKJ I 396; diadem, Plet. I 137; iz nem. Diadem s - franc. diadème v 13. stol. - < lat. diadema < gr. diádema "belo-moder trak, ovit okoli turbana perzijskih kraljev"; za srb-hrv. navaja Skok, o.c., I 401, dijadîma za leto 1357, dijâdem, dijadema pa za 16. stol.;
60. diamánt m; "najtrši drag kamen", SSKJ I 398; diemat, Meg. 23; demant, Plet. I 131; sprejeto zgodaj iz bav.-avstr. Demant, nem. Diamant, Diemant - franc. diamant v 12. stol. - srlat. adiamante, nastalo po križanju gr. adámas, -ántos (privativni prefiks a "ne" + damas "krotim", t.j. "nepremagljiv") + diaphainein "presijati, presevati"; Skok, o.c., I 8, beleži srbhrv. adamanat za 14. in 15. stol., adamant, demant, dijâmant za 15. stol.;

61. diják m; "učenec srednje šole", SSKJ I 403; diazhki, dijački, Latine, Lateinisch, Meg. 23; diják, der Student, Plet. I 137; iz srgr. diákos "dijakon" < stgr. diákonos, diákon "služabnik" (slov. dijákon iz lat. diaconus (3. stol.); kulturna beseda iz krščanske terminologije; obliki slov. dijak in srbhrv. đak kažeta veliko podobnost z ben. zago (leta 1300) chierico "klerik, duhovnik"; glej Bezlaj, o.c., I 101;
62. dinastija ž; "vrsta vladarjev istega rodu na prestolu, fig dinastija igralcev, industrijskih magnatov", SSKJ I 408; dinastija "vladajoča rodovina", Plet. I 138; iz nem. Dynastie ž - < franc. dynastie (15. stol.) < gr. dinasteia "moč, gospostvo, oblast";
63. diplóma ž; "dokument o uspešni dovršitvi šolanja, navadno na višji ali visoki šoli", SSKJ I 409; diplom, diploma "listina o podelitvi kakega dostojanstva, plemstva", Plet. I 138; iz nem. Diplom s - franc. diplôme leta 1732 - < gr. diploma, prvotno "preganjen, preganjeno pisanje", k diplun "dvojno preganiti";
64. drama ž; "literarno delo v obliki dialogov", SSKJ I 487; drama "dejanje, ki se vrši na gledališkem odru, neka vrsta gledaliških iger, ki je v sredi med tragedijo in komedijo", Plet. I 167; najverjetneje iz nem. Drama s < vlglat. drama < gr. drama "dejanje", k dran "biti dejaven", sorodno z drastičen < gr. drastikos "učinkovit";
65. dromedár m; "enogrbi velblod", SSKJ I 504; dromedar, Plet. I 176; iz nem. Dromedar s - franc. dromadaire v 12. stol. - vulg. lat. dromedarius (3. stol.) < gr. dromas (pravzaprav) "tekač"; v zoologijo privzeto v 19. stol.;
66. enciklopedíja ž; "knjižno delo, ki daje zaokrožen pregled vse človeške vednosti", SSKJ I 584; enciklopedija "delo, ki obsega jedro vseh znanstev", Plet. I 194; iz nem. Enzyklopädie ž < franc. encyclopédie (16. stol.), adaptacija grškega izraza enkyklos "ki teče v krogu" + paideia "vzgoja";

67. endivija ž; "jesenska solata s trdimi listi", SSKJ I 584; endivia, Meg. 31; endivija, die Endivie (cichorium endivia), Plet. I 194; najverjetneje izposojeno iz it. endivia (15. stol.) - manj verjetno iz avstr.-nem. Endivie ž - < lat. endivia - franc. endive in provans. endivia že v 14. stol. - < gr. entybia, entubia, pl k entubion (6. stol.); beseda je egipčanskega porekla > arab. hindab; glej Bezljaj, o.c., I 125; Skok, o.c., I 492, beleži besedo endivija za 17. stol.; Corominas (Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana, II 267, Berna 1954-1957) pogršno besedo izvaja iz arabščine, iz katere bi bila prišla na Iberski polotok - tu prvi zapis leta 1457 - in od tod v romanske jezike;
68. evangélij m; "vsak od štirih biblijskih opisov Kristusovega življenja, dela in nauka; Kristusov nauk, krščanska vera", SSKJ I 605; evangelij, das Evangelium, Plet. I 197; iz kršč. lat. evangelium (3. stoletje, Tertulijan) < gr. euaggélion "dobra, razveseljiva vest, blagovest" (eu "dober" + aggelion "vest", od aggelos "angel"); Skok, o.c., I 498, jo za hrv. beleži za 16. stol.;
69. fantazija ž; "prosto kombiniranje misli in predstav, domišljija", SSKJ I 615; fantazija, "zmožnost domišljevanja, domišljena reč", Plet. I 198; iz nem. Phantasie ž - franc. fantaisie v 12. stol. - < lat. phantasia < gr. phantasia "pojavljenje, prikazen", širše "domišljija"; Skok, o.c., I 505, beleži besedo fantazija za 16. stol.;
70. farizéj m; "pri starih Judih pripadnik verske sekte, ki je pretirano strogo razlagala verske prepise; hinavec, licemerec", SSKJ I 617; farizej(ec), der Pharisäer, Plet. I 199; Skok beleži farizej za 15. stol. < it. fariseo; iz kršč. lat. phariseus (3. stol., Tertulijan) < gr. pharisaios, izposojeno iz armejske besede parschi ali perishaiya "ločeni", ime neke judovske sekte;
71. fazán m; "velika ptica s pisanim perjem in dolgim repom", SSKJ I 620; fasian, Fasan, Meg. 32; fazan, Plet. I 199;

- iz nem. Fasan m < srvn. fasan < franc. faisan < lat. fasianus > gr. phasianos (ornos), ptica imenovana po mestu Phasis na vzhodni obali Črnega morja (v Kolhidi);
72. féniks m; "ptič, ki se je vsakih petsto let sežgal in se znova rodil", SSKJ I 622; pri Prešernu beremo fenis; verjetno iz nem. Phönix m - franc. phénix v 12. stol. - < lat. phoenix < gr. phoinix "škrlat" (ki je najprej prišel v rabo pri Feničanih); Skok, o.c., I 511, omenja feniks za 16. in 18. stol.; prvotni pomen: "kar prihaja iz Fenicije"; figurativna raba s 16. stoletjem;
73. filister m; "samozadovoljen, v mišljenju in dejanju omejen človek", SSKJ I 629; filister "človek omejen v mišljenju in dejanju, der Philister", Plet. I 200; iz nem. Philister m (Goethejeva beseda 1774) "oseba, zelo predana tradicijam"; Skok, o.c., I 516, jo izvaja iz biblijskega etnika Filistei "Prebivalci Kanaana" > hebr. Pelišti (od tod horonim Palestina); Filistej iz lat. Philistaeus < gr. philistaios; -aeus se je zamenjal z nenaglašeno pripono -er, hrv. filištar; Wahrig, o.c., kol. 2717, pa besedo izvaja iz hebr. Pelistim, pravzaprav "priseljenc", k hebr. palasch "seliti se, potovati";
74. galéja ž; "(v srednjem veku) vojna ali trgovska ladja na vesla", SSKJ I 666; galeja, Meg. 36; galeja, die Galeere, Plet. I 206; iz it. galèa < biz. gr. galaia, verjetno ilirsko; k temu galjôt "veslač na galeji" < ben. galioto; Skok, o.c., I 547, beleži galiija za 16. stol. v Dubrovniku ter galiija v 15. in 16. stol.; glej Bezljaj, o.c., I 137;
75. golida ž; "posoda za molžo", SSKJ I 715; golida, die Gelte, die Melkgelte, Plet. I 227; izposojeno preko stfurl. galeda (novofurl. gialede) ali istrorom. galeda, galida < lat. galleta (v 11. stol. v Dalmaciji); Skok misli, da je v balkansko latinščino ter v Oglej prišla iz gr. akuzativa gulida, od gaulis, gen. -idos, morda egejskega porekla; glej Bezljaj, o.c., I 158; REW² 3656;

76. gōndola ž; "dolg, ozek čoln z močnimi krivinami na koncih, ki se rabi v Benetkah", SSKJ I 720; gondola, benečanski čoln, die Gondel, Plet. I 213; Skok, o.c., I 589, izvaja hrv. gōndola "plitka ladica" iz istrorom. gōngola "gugalnica" (nem. Schaukel); morda bi prej mislili, da gre za izposojenko iz ben. gondola; že leta 1094 beremo lat. obliko gondulam, leta 1229 gundolam, leta 1255 gondolam. Izvor te besede je bil predmet številnih raziskav, ki kažejo, da gre zelo verjetno za nekoliko spremenjeno obliko besede condura < gr. kondoura "genus navigii apud Chroatos", kot jo omenja Konstantin Porfirogenet v 10. stol.; beseda bi bila prišla preko Dalmacije v Benetke, glej Cortelazzo, o.c., 71;
77. hijacīnt m; "1. bot, knjiž. hijacinta; 2. min poldrag kamen oranžne barve", SSKJ I 797; jacint, -a m (jazinth), nem. Hiacinth, Meg. 51; hijacīnt, die Hyacinthe, Plet. I 266; verjetno preko nem. Hyazinthe ž < lat. hyacinthus (> it. giacinto) < gr. hyakinthos "(vijoličasta) perunika", po Hyākinthosu, mitološki osebi, ki jo je Apolo spremenil v ovetlico;
78. hijēna ž; "afriška ali azijska zver, ki se hrani z mrhovino; fig. grabežljiv, izkoriščevalski, brezobziren človek", SSKJ I 797; hijēna, Plet. I 266; preko nem. Hyäne ž iz lat. hyaena < gr. hyaina, k hys "prešič" zaradi ščetinastega hrbta;
79. horizōnt m; "del zemeljskega površja, ki se vidi s točke opazovanja; obseg izobrazbe, znanja", SSKJ I 276; horizont, obzor, der Horizont, Plet. I 276; iz nem. Horizont m - franc. horizon leta 1372 - < lat. horizon < gr. horizon (kyklos) "omejujoči krog" (horizein "omejevati" + kyklos "krog");
80. jānež m; "enoletna vrtna zdravilna ali začimbna rastlina z belimi cveti v kobulih ali njeno dišeče seme", SSKJ II 204; janesh, Meg. 51; janež, der Anis (Pimpinella anisum), Plet. I 358; iz gr. ānneson; prej kot na nemško posredovanje

(Anis m) bi zaradi zvenečega ž mislili na beneški (-tržaški) medij: ben. ānese (izg. āneže) (it. ānice); beseda je že v 13. stol. prišla v beneščino z grškim akcentom na prvem zlogu - medtem ko imamo v franc. anis, šp. anís naglas na zadnjem zlogu - , ker gre pač za zgodaj uvoženi proizvod z Jutrovega v Benetke; začetni j v slovenski besedi razlaga Bezlaj, o.c., I 219, z naslonitvijo na antroponim Janež, a morda imamo opravka s protetičnim j, kot npr. v besedi jarbol (pri Dalmatinu) "malus, arbor navis", t.j. jambor < lat. arbor; prim. tudi jastog spodaj!). Domneva, ki jo postavlja Stedter-Temps, o.c., 139, da bi janež prihajal iz vnem. oblike āneis ter bil privzet že proti koncu 12. stoletja - torej prej kot v beneščino - je težko sprejemljiva; tudi Kluge, o.c., 18, beleži nemško obliko Anis < lat. anisum šele za 16. stol., medtem ko Wahrig, o.c., kol. 384, izvaja sravn. Anis iz franc. anis (13. stol.); DEI (= Dizionario Etimologico Italiano, Firenze 1950) I 178, 207 navaja italijanski obliki ānace, ānice, žal brez razlage;

81. jāstog m; "velik morski rak z zelo okusnim mesom", SSKJ II 209; jastog, der Hummer, Plet. I 360; iz hrv. jastog (16. stol.) preko starodalmatskega romanskega jezika < lat. astacus (Plinij) - a Plinij Valerian ima obliko astago, ki bi bolje pojasnila -g v hrv. in slov. besedi jastog (oboje s protetičnim j-); vse iz gr. astakós; glej Skok, o.c., I 60;
82. jer m; Bezlaj, o.c., I 226, navaja ben. jer, rezij. tudi joerč (glej Ramovš, ČJKZ VII 120) "duhovnik"; Pleteršnik navaja oblike jerij in jerov, I 366, 367; srbhrv. jerej "duhovnik" < gr. iereys je samo pravoslaven termin (glej Vasmer, o.c., 70); Kopitar (Kleinere Schriften I 325) domneva za jer grško posredovanje pri sprejemu krščanstva; toda kot pravilno ugotavlja Bezlaj, l.c., je beseda razširjena na območju oglejskega patriarhata in zato se nam ne zdi nemogoče, da prihaja iz grške sestavljenke ieromonakhos (hieros "sveti" + monakhos "samotar, menih"), torej v apokopirani, skrajšani obliki, s pomenom "duhovnik"; Du Cange gr. 511

namreč razlaga besedo ieromonachos s "presbyterus monachus" ("duhovnik menih"); Du Cange lat. IV 207, pa razlaga "Graecis ieromónahoi dicuntur, qui non simplices Monachi, sed Sacerdotes sunt" (niso menihi, temveč duhovniki); Cortelazzo, o.c., 296, navaja yeromonaghos iz leta 1422, yeromonacho za 1519, a za leto 1554 citira "alcun Monaco, Ieromonaco, o Papâ non possi andar nel detto Monastero". Tudi Keleminov navedek (SR IV 196) za pridevnik jer (sveti) v imenu Jermbas (LMS 1882-1883, 338) namesto Šembas (šem < šant, sanctus "sveti") bi potrjeval našo domnevo o izvoru besede jer; enako topnim Jeroua vas, nem. Pfaffendorf iz leta 1644, glej Bez-laj, l.c.;

83. jétika ž; "nalezljiva bolezen pljuč s krogličastimi tvor-bami", SSKJ II 228; iz it. pridevnika ženskega spola ética (scil. febbre "mrzlica") - Štrekelj (Zur slavischen Lehn-wörterkunde, Wien 1904) izhaja iz istrorom. ética, s pro-tetičnim j v slovenski besedi - < srlat. hecticus, -ca < gr. hektikós "običajen, trajen, stalen", nanašajoč se na (iz-puščeni) samostalnik pyretós "mrzlica, vročica", torej "stalna mrzlica"; hektikós k hexis "stanje"; DEI II 1559 navaja it. ético "jetičen, tuberkulozen" za 14. stoletje ter domneva francosko posredovanje: franc. étique ž (elipsa za "fièvre ž hectique") v 13. stoletju.

(Se nadaljuje. - A suivre.)